

Narativně orientovaná analýza

Ivo Čermák,

Psychologický ústav AV ČR, Brno

Příběh jako východisko

Základní východiska narativního výzkumu se opírají o tyto pojmy: příběh, narativní identita, narativní pravda. Porozumět jim znamená začít myslet narativně, což vede ke konceptualizaci výzkumné metodologie, kde předmět výzkumu, podstata validity zjištění, postavení výzkumníka a zkoumané osoby musí být znovu vymezeny, neboť nejsou totožné s kanonickým pojetím prvků výzkumného procesu. Uvedení předmětu narativního výzkumu do obecnějšího metodologického rámce a s tím související tvorba komplexnějších přístupů narativní analýzy a důkladnější promyšlení způsobů interpretace narativit se dostává postupně do zorného pole výzkumníků (Boje, 2001, Denzin, 1989, Denzin a Lincolnová, 1994, Riessmanová, 1993, Mishler, 1986, Cziarnawska, 1998, 2004, Emerson a Frosh, 2004, Clandinin a Connelly, 2000, Lieblich, Tuval–Mashiach, Zilber, 1998, Cortazzi, 2002, Wortham, 2001, aj.). Ve studii se zaměřím především na různé způsoby narativní analýzy, avšak nebudu moci ponechat stranou ani některé zmíněné klíčové pojmy.

Předmětem narativní analýzy je příběh. Příběh je nezbytnou výbavou člověka pro komunikaci v kultuře. Narativita má ve společnosti tak velký vliv, že porozumět lidskému jednání znamená podle amerického politologa Waltera Fishera pojímat člověka jako *Homo narans* (Fisher, 1984). Vedle konvenčního modelu racionality založeného na pravidlech formální logiky, která jsou též součástí komunikace, zde podle něj existuje narativní racionalita (Fisher 1987), jejíž součástí je i narativní pravděpodobnost, kterou lze chápat jako koherenci a integritu příběhu, narativní důvěryhodnost příběhu založenou na přítomnosti dobrého důvodu či přesnost tvrzení o sociální realitě. V psychologii se zhruba v téže době objevují první systematické pokusy vymežit narativitu (Bruner, 1986, Sarbin, 1986, Spence, 1982) s takovými koncepty jako je narativní modus, narativní a historická pravda, narativní identita a já, narativní terapie apod. Narativní modus vědění pak má zásadní význam pro metodologii sociálních věd a specificky pro narativní výzkum. Jerome Bruner (1986) jej definuje jako kontrastní vůči paradigmatickému či logicko-vědeckému modu. Narativní modus je podle něj založen na dobrém příběhu, jenž svoji spolehlivost potvrzuje podobností se životem. Narativní vědění je organizováno prostřednictvím příběhů, které lidé vyprávějí o svém životě, o svých zkušenostech. Narativní nazírání na svět je subjektivní reprezentací

světa, které zahrnuje jak znalost o světě, tak i úhel pohledu na něj. Jeho součástí je změna v čase, zejména prostřednictvím krize. Zahrnuje nevyslovenou znalost implikovanou vyprávěním. Jde o implicitní formu uvažování či vědění. Smyslem narativní reflexe je porozumět tomu, jak příběh operuje jako instrument mysli v konstruování reality. Narativní modus dovoluje chápat životy lidí jako celky a přitom identifikovat přínos jedince ke konstruování těchto celků. Narativita je prostředkem utváření významu, příběh je pak komplexní formou, která spojuje popisy situací obsažených v jednotlivých výrocích (větách či jiných narativních jednotkách) s konkrétním typem diskurzu. Toto propojení vytváří významový celek vyššího řádu, který odhaluje vztahy mezi situacemi. Jinak vyjádřeno – narativita zprostředkovává smysluplnost zkušenosti jedince, a to tak, že si všímá, jak dílčí aspekty zkušenosti fungují jako části v celku. Oba mody jsou podle Brunera pro poznávání nezbytné, ale též jeden nelze převést na druhý, představují reciproční poznávací komplementy, pomocí nichž lze poznání učinit úplnější.

Brunerovo pojetí narativního modu naznačuje, že zejména ve výzkumu je účelné připustit existenci narativity a příběhu. Podporu lze nalézt například u H. Whitea (1987), který v historiografii zřetelně odlišuje anály (narativity) od kronik (příběhů). Anály (narativity) představují prostý „neutrální“ popis událostí a soubor dat, naopak kroniky (příběhy) obsahující kauzální výklady jsou něčím více než jen chronologickými kompilacemi. Z hlediska výzkumu je Whiteovo zdůraznění rozdílu mezi narativitou a příběhem inspirující a zdůvodňuje použití příběhu jako předmětu i nástroje psychologického zkoumání. V tomto smyslu lze tedy narativitu pojímat jako symbolizovaný záznam jednání zahrnující časové uspořádání (linearitu, kontinuitní) naší zkušenosti. Již na této úrovni záznamu se nelze vyhnout zpochybnění neutrality a objektivity – význam je události dán již tím, co je vybráno, záznam tudíž představuje jakýsi první interpretační plán. Může jít o záznamy rozhovorů, chronologicky uspořádané životopisy s důrazem na samotné události a jejich faktografickou hodnotu, apod. Příběh pak musí obsahovat potíže (krizi) či narušení kanonické narativní struktury. Řečeno s Brunerem “funkcí příběhu je nalézt intencionální stav, který zmírňuje nebo alespoň činí srozumitelným odchylku od kanonické kulturní formy“ (Bruner, 1990, 49–50). Také literární teoretik Todorov (1977/2000) pozoruje, že stabilní situace vyprávění jako výchozí jednotka je narušena nějakou silou, nastává disekvilibrum, které je základem příběhu.

Boje (2002) navrhuje rozlišovat „narativní“ od „antenarativního“. Narativita obsahuje zápletku a koherenci příběhové linie, antenarativita předchází této kognitivní artikulaci a představuje v podstatě příběh, čili vyprávění o událostech. Příběh je stavem, který se objeví

dříve ve vyprávění než narativita. Kromě tohoto výkladu odkazuje Boje na další původní význam „ante“ jako substantiva – znamenalo sázku před rozdáním karet. Ve vztahu k příběhu je pak podle něj třeba vzít do úvahy takové konotace jako jsou spekulace nebo riskantní „podnik“. Příběh má podle Bojeho tendenci bránit se narativitě, je antenarativní a někdy dokonce anti– narativní, tj. vzdoruje tomu, aby se stal koherentním tvarem. Narativitu chápe jako vnucení určité struktury v podstatě chaotickému vyprávění, uspořádání prvků vyprávění, které se jeví jako racionální, ale ve skutečnosti jde podle něj o fikci racionality, která je tvarem zbaveným změní nahodilostí a jdoucím proti příběhu. Narativita je tak pro Bojeho „teorii“ o tom, jak se tvoří zápletky a smysluplný celek. Narativity a prenarativity spolu interagují, prolínají se navzájem, modifikují původní příběh a ničí jej. Bojeho pojetí vyúsťuje do propracované analýzy antenarativit, v níž se zaměřuje na a) proces dekonstrukce, kdy se výzkumník stává součástí příběhu, který dosud není fixován narativitou a proto se mohou významy pohybovat spolu s tokem vyprávění a zahrnout i významy interpretujícího výzkumníka, které se tak podílejí na rekonstrukci, odhalování a konstruování příběhů, b) analýzu velkých příběhů, dominujících v kultuře, kde cílem je narušit jejich struktury ve prospěch lokálních příběhů, c) analýzu malých příběhů reprezentujících lokální narativní pravdu, d) analýzu příběhových sítí, kde dílčí příběhy slouží jako médium přenosu významů, e) intertextuální analýzu, dovolující zaznít více hlasům, čímž posilují polyfonii příběhů, f) analýzu kauzálních atribucí, které se opakovaně v příbězích objevují či v tomto rámci i na nelineární rekonstrukci příběhů předcházejících retrospektivní tvorbě významu, g) analýzu dějové zápletky, zejména pak v takových případech, kdy není přítomno uspokojivé předporozumění nebo koherentní tvar, který dovoluje identifikaci zápletky, h) analýzu tématu, kde však nejde o vytváření klasických taxonomií, ale o pokus zachytit fragmentaci, „stávání se“ a mizení. Bojeho analýzy přesvědčují o existenci příběhu a jeho síle i v postmoderní době. Síla příběhu pak spočívá v jeho otevřenosti vůči významům, které se vytvářejí v procesu neustálého vyjednávání v interpersonálním prostoru, společnosti a kultuře – tj. mezi čtenářem a autorem. Děje se tak prostřednictvím narativní interpretace (Bruner, 1990, Cziarnawska, 2004), která je možná díky protolingvistické pohotovosti pro narativní organizaci zkušenosti, kterou si člověk jako druh vyvinul.

Podstata narativně orientovaného výzkumu

Psycholog se ve výzkumu zaměřuje především na životní příběhy, na způsob vyprávění jednotlivých událostí či na podobu (tvar), kterou nabývá ve vyprávění život jako celek. Méně se již zabývá fiktivními příběhy, avšak objeví-li se takové prvky ve vyprávění jedince, mohou

být jedním z interpretačních klíčů. Například zkoumá-li psycholog život umělců, zejména pak literátů, fikční světy v jejich díle mu slouží jako prostředek porozumění jejich života.

Je-li příběh použit jako nástroj i předmět v psychologickém výzkumu, pak může takový postup vzbudit podezření, že není něco v pořádku. Nejde o fikci – výzkum tohoto druhu je docela pevně ukotven v empirické realitě – na druhé straně však příběh není přesnou a kompletní reprezentací této reality. Příběhy jsou konstruovány kolem nějakého jádra faktů nebo životních událostí a vytvářejí široký prostor pro svobodu individuality a kreativity volby, doplnění, rozvinutí, posunutí důrazu a interpretace „zapamatovaných faktů“. Životní příběh je však nejen „realitou“, ale ve výzkumu též hypotetickým konstruktem, který zde nemůže být beze zbytku zpřístupněn ze dvou důvodů: a) Jako „fakt“ není stabilní, ale vyvíjí se a mění se v průběhu času. Výzkumník však jen vyjímečně zachycuje toto plynutí v jeho původní podobě. Když je totiž dílčí příběh nahrán a přepsán, dostaneme text, který je „zmrazený“, mohli bychom říci, že jsme získali „fotografii“ dynamicky se měnící identity subjektu. Dále příběh čteme jako text a interpretujeme jej jako statický produkt, jako kdybychom interpretovali vnitřní, tj. existující identitu, která je ve skutečnosti neustále v pohybu. b) Každý příběh, který získáme je ovlivněn kontextem v němž je vyprávěn: například cílem výzkumu, vztahy, jež se v průběhu výzkumu vytvářejí mezi vypravěčem a naslouchajícím, podobností či odlišností jejich kulturního zázemí, aktuální náladou vypravěče atd. Proto je dílčí příběh jednou z mnoha instancí či polyfonních verzí možné konstrukce nebo prezentace jedince a jeho identity a jeho života. Tyto verze mohou být vypravěčem použity podle specifických momentálních vlivů. Navíc vyprávěním životního příběhu jsou konstruovány nejenom individuální, ale přenášený i významy kultury. Oba důvody vytvářejí komplikované podmínky pro narativní výzkum.

Situaci si též nezjednodušíme, zaměříme-li narativní analýzu pouze na samotný příběh jedince – zkoumané osoby, neboť i ten zahrnuje vše, co se v tomto kontextu stává s příběhem výzkumníka či příběhem jiných výzkumníků. Je zřejmé, že do konstrukce narativního obrazu vstupují příběhy osob, s nimiž se výzkumník dosud setkal, včetně teoretiků narativity či mistrné interpretace, se kterými je výzkumník obeznámen. Smyslem analýzy je zachytit, jak účastníci výzkumu vnucují řád toku svých prožitků, aby dali smysl událostem a jednání ve svých životech. Analýza v narativních studiích se tak týká nejenom obsahu, ale i forem vyprávění o zkušenosti.

Narativita je podle Clandinina a Connellyho (2000) nejlepším způsobem reprezentace a porozumění zkušenosti. Jinak řečeno – autoři doporučují zkoumat zkušenost narativně,

protože narativní reflexe je klíčovou formou zkušenosti a klíčovým způsobem psaní a myšlení o ní. Zkušenost se odehrává v čase, který dovoluje, aby se z jedné zkušenosti vynořovala další a zajišťovala tak kontinuitu, a to v kontextu života jiných lidí a také institucí či věcí. Citlivost narativity k časové dimenzi lidské existence zesiluje význam sekvencí, v nichž se jednotlivá narativní jednání uskutečňují (Polkinghorne, 1988). Zakoušíme neustálou kontextualizaci na časové ose a takto získávanou zkušenost jsme schopni průběžně zvýznamňovat. Naše vědění je potom důsledkem poznávání plynoucím, těkavým, stěží uchopitelným, stále mizejícím a znovu se vynořujícím zkušenosti. Clandinin a Connelly koncipují třídimenzionální výzkumný prostor narace vycházející z Deweyova pojetí zkušenosti jako situace, kontinuity a interakce. Je založen na identifikaci směrů pohybu, které tento prostor dovoluje – směr dovnitř (prostor vnitřních podmínek – city, naděje, estetické reakce, morální dispozice), směr ven (prostor existenčních podmínek – tj. vnější prostředí), směr zpět a vpřed (prostor časovosti) a směr situovaný v místě (prostor lokální). Uvedený myšlenkový pohyb vymezuje tři dimenze narativního výzkumu: 1. interakce (osobní a sociální), 2. kontinuita (minulost, přítomnost a budoucnost), 3. situace (místo děje). Pozice narativního výzkumníka je podle nich dána jeho zakoušením zkoumané zkušenosti, což znamená, že výzkumník proniká do zkušenosti, zakouší ji simultánně v těchto třech dimenzích a klade si otázky mapující každý z těchto způsobů.

Zásadní otázka pro narativní analýzu zní: proč byl příběh vyprávěn právě takovým způsobem. Můžeme však též spolu s Riesmanovou (1993) položit otázky specifičtější ve vztahu k porozumění či interpretaci zkušenosti zachycené v příběhu: jak je vyprávění (jako tok řeči) transformováno do psaného textu (narativity) a jak jsou narativní segmenty určeny? Jaké aspekty narativity konstituují základ pro interpretaci? Kdo určuje, co narativita znamená a zda jsou možné alternativní způsoby čtení? Systematické prozkoumávání těchto otázek vedlo některé autory k formulaci obecnějších perspektiv, v rámci nichž lze uведенé, ale další otázky klást a též na ně hledat odpověď.

Modely narativní analýzy

Podle McLeoda (2001/2005) se například analýza příběhů v rámci fenomenologického přístupu či v intencích zakotvené teorie soustřeďuje na konstituující témata, fragmentární významové jednotky a kategorie. Zmíněné postupy mohou vést k potlačení perspektivy celku, která je důležitá z hlediska porozumění smyslu příběhu. V analýze se tudíž můžeme zaměřit na životní příběh jako celek (životní historii) nebo se snažit porozumět procesu vyprávění příběhů prostřednictvím analýzy transkripce vyprávění dílčích událostí (mikropříběhů).

Výzkumné dominanty obou přístupů jsou různé – v případě zkoumání životních příběhů je to koherence a kontinuita, v případě zkoumání sekvencí je to spíše struktura a konfigurace, přičemž obě charakteristiky vypovídají o významu.

Mishler (1986) v textech získaných z rozhovorů pozoroval, že souhra a kontrast mezi různými prvky uvnitř vyprávěného příběhu generují úroveň významu, která by nebyla bez senzitivity vůči narativní perspektivě zachycena. Považoval proto za užitečné zaměřit se na způsob, kterým jsou příběhy strukturovány, a podrobit je narativní analýze. Později (Mishler 1995) inspirován Halidayovým přístupem ke gramatice (reference, struktura a funkce), navrhuje typologii pro klasifikaci narativních výzkumů podle jejich výzkumné dominanty: 1. reference a časový řád odkazující ke vztahu mezi uspořádáním událostí v reálném čase a jejich řádem v narativní jednotce, 2. textová koherence a struktura, identifikovatelná zkoumáním lingvistických a narativních strategií používaných při tvorbě příběhu, 3. narativní funkce vztahující se k širšímu kontextu příběhu ve společnosti a kultuře.

1. Narativní analýza vztahu mezi reálnými událostmi a vyprávěním a časového řádu

a) Vyprávění a vyprávěné. Mishler se odvolává na Nelsona Goodmana (1980), který rozlišoval mezi řádem vyprávěného a řádem vyprávění. Řád vyprávěného znamená sekvenční uspořádání aktuálních událostí v reálném čase a řád vyprávění pak uspořádání událostí v jejich reprezentaci. Tyto modely se podle něj vyhýbají problematickému vztahu mezi jazykem a realitou. Výzkumníci, kteří je využívají, mají tendenci upřednostňovat reálné sekvence událostí a snaží se ukázat, jak narativita jako typ diskurzu reprezentuje sekvenci, čili se snaží nastolit ekvivalenci mezi dvěma časovými řády.

b) Rekapitulace vyprávěného ve vyprávění je exemplifikována ve známém modelu sociolinguistů Williama Labova a Joshui Waletzkeho. V lingvistice Labov a Waletzky (1967) pravděpodobně jako první použili systematicky metodu lingvistické analýzy narativních interview. Cílem jejich výzkumu bylo vytvořit rámec pro rozbor orální verze osobní zkušenosti v angličtině. Zajímalo je význam, který do příběhu vkládá samotný vypravěč a souvislost příběhu s reálným světem. Zjistili, že jednotky lingvistického výrazu jsou navzájem propojeny zásadně prostřednictvím časového řádu. Vztah mezi sekvencemi vět v narativních jednotkách a sekvencemi reálně probíhajícími událostmi vysvětlovali jako rekapitulaci minulé zkušenosti, která probíhá srovnáním verbální sekvence vět se sekvencí událostí, které se opravdu vyskytly. Kriteériem takového pojetí je dílčí model vztahu mezi jazykem a realitou zaměřený na aspekt kongruence. Specifikaci časového řádu pak považují za fundamentální otázku vyřešenou z referenční funkce narativity. Labov později (1972) v duchu tohoto pojetí

definuje tzv. minimální narativitu jako sekvenci dvou vět, které jsou časově uspořádány. Uvedené vymezení implikuje sémantické posuny při zásahu do minimální narativity: výsledkem změny jejího uspořádání bude nejenom změna časové sekvence, ale také původní sémantické interpretace. Přírozeně takto koncipovaná narativita vyvolává řadu otázek, například, jak odlišíme, že popis náleží do kategorie narativní a nikoli jiné formy rekapitulace zkušenosti? Nebo jak lze izolovat esenciální narativní strukturu z proudu řeči? Narativní věta je základní jednotkou a klíčem k porozumění narativity osobní zkušenosti. Je vymežována jako sentence, která nemůže být přemístěna na nějaké jiné místo ve vyprávění bez změny své sémantické interpretace. Rozsah možného přesunu bez změny významu nazývají Labov s Waletzky substitučním rozmezím. Všechny věty mohou být klasifikovány do jedné ze šesti kategorií kompletně vytvořené narativity: abstrakt, orientace, komplikující jednání, hodnocení, výsledek nebo řešení, a finále (coda). Narativita je konstituována narativními větami a sama o sobě představuje komplikující prvek v jednání. V abstraktu vypravěč sumarizuje, orientace představuje identifikaci místa, času a osoby, v řešení jsou obsažena tvrzení o výsledku jednání, ve finále se mluvčí vrací k současné situaci. Všechny uvedené kategorie jsou záležitostí svobodné volby a jejich absence nezmenšuje smysluplnost narativity. Finále souvisí s hodnoceními, což znamená, že vypravěč používá prostředky k určení smyslu narativity. Je to jeho *raison d'être*, totiž proč vyprávěl příběh a čemu se dobral. Samotný Labov však později (Labov, 1982) od takto rigorózního přístupu ustupuje, a připouští, že spojitost mezi časovým uspořádáním nemůže být jediným výkladových schématem pro pochopení vztahů mezi řečovými aktivitami a jednáním. Podle něj je třeba objasnit tyto vztahy prostřednictvím studia osobních narativit. Labov nabývá přesvědčení, že koheze narativit nezávisí na sekvencích narativních vět, ale na sekvencích řečových aktů a jednáních, které narativitu prezentují. Rozvíjí zde myšlenku, že řečové akty jsou formami jednání, kterou představil spolu Fanshelem (Labov, Fanshel, 1972, 1977). Zaměření analýzy se potom přesouvá na sociální funkce jednání a události v reálném světě tak, jak jsou vyjádřeny v narativním popisu. Labovovy kategorie používá pro analýzu výzkumného narativního materiálu také Catherine Kohler Riessmanová (1993). Právě její výzkum ukázal i omezení Labovova analytického schématu, zejména je-li chápán jako předdefinovaný soubor kódů. Snažíme-li se obsah jedinečného příběhu vtěsnat do připraveného ideálního kadlubu šesti kategorií, mohou nám snadno uniknout další specifické detaily nezbytné pro porozumění. Ale i tak jim nelze upřít, že byly vyvozeny empirickou analýzou a tudíž si do jisté míry uchovávají i tento užitečný status.

c) *Rekonstrukce vyprávěného z vyprávění* je často používanou strategií v rozhovorech o životní historii nebo v klinických výzkumech. Respondent nevypráví o svém životě v chronologickém řádu, nýbrž se od dějové linie odklání, doplňuje svá vyprávění komentáři apod. Výzkumník může pracovat s vícečetnými případovými studii, nebo do výzkumu zahrnout různý doplňkový materiál. Takto získané údaje uspořádává jednak chronologicky, jednak vybírá epizody, které propojuje do smysluplného celku, a to vše posléze podrobí analýze. Jako příklad lze uvést Mishlerův výzkum uměleckých řemeslníků (1992, 1999). Výzkum byl zaměřen jejich pracovní historii a stádia jejich kariéry, prostřednictvím které získali svoji nynější pracovní identitu jako umělečtí řemeslníci. Narativitu pracovní historie Mishler definoval jako trajektorii pohybu v čase, tj. jako sekvenci změn mezi různými typy práce a současně změnu zaměstnání specifikoval jako spojení/nespojnost ve směru dosažení současné identity zkoumaných osob. Problémem bylo, jak vybrat narativní jednotky z rozsáhlého narativního materiálu. Mishler sestavil pracovní trajektorie – specifické narativity tak, že přesunul epizody z jejich sekvenční pozice do chronologického uspořádání. V tomto smyslu šlo o rekonstrukci vyprávěného. Podobnou strategii jsme zvolili s Jitkou Lindénovou (Čermák, Lindénová, 2000), když jsme z rozhovorů a z deníkových záznamů herců vybrali události, o nichž herci vyprávěli, a chronologicky jsme je uspořádali tak, abychom dostali ucelený obraz jejich pracovního dne. V našem případě však šlo o podpůrnou analýzu, která byla „pouze“ aspektem porozumění tvorby významu pracovního života herců a jejich identity. Naproti tomu Mishler uvedenou rekonstrukcí dospěl k zásadnímu zjištění, že dosažení pracovní identity není lineární, kontinuální proces, ale „zisk“ dosažený sérií změn, které mohou, ale nutně nemusí být progresivní. Kromě toho retrospektivní hodnocení jejich pracovních historií jimi samotnými i Mishlerem jako výzkumníkem zachytilo, jak dané změny vnímají umělci z pozice dosažené identity a nikoliv jak je vnímali v době jejich výskytu. Z tohoto důvodu dochází k selekci událostí (je možné uvažovat i o vlivu paměti a motivace), které se podílejí na tvorbě významu pracovní identity uměleckých řemeslníků. Je zřejmé, že samotný výzkumník k podobě její reflexe přispívá zásadním způsobem.

d) *Vnucená podoba vyprávěného procesu vyprávění*. Vyprávění se vyvolá a kontroluje pomocí předem připraveného schématu, proces vyprávění není spontánní. Příkladem může být McAdamsův polostrukturovaný narativní rozhovor. McAdams (1985) předkládal respondentům několik otázek, kterými určil fokus jejich vyprávění i strukturu. Například v prvním okruhu nazvaném „životní kapitoly“ má respondent přemýšlet o životě, jakoby to byla kniha. Výzkumník uvede vypravěče do kontextu výzkumu sdělením, že části života lze chápat jako životní kapitoly, kniha sice dosud není ukončena, ale už nyní obsahuje řadu

zajímavých a dobře definovaných kapitol. Informant si může zvolit počet kapitol podle svého uvážení, McAdams doporučuje rozdělit je nejméně do dvou nebo tří, nejvíce však do sedmi, či osmi kapitol. Respondent má o nich přemýšlet jako o obecném obsahovém přehledu pro knihu. Každé kapitole má dát název a popsat povšechně obsah každé z nich, krátce postihnout přechod z jedné kapitoly do druhé. Je zřejmé, že celý příběh nelze vyprávět detailně, je možné vyjádřit pouze jeho smysl či hlavní kapitoly života. Poté se v rozhovoru soustřeďuje na specifické oblasti, které mohou, ale nemusí být již v nějaké podobě obsaženy v „knize života“, totiž na *klíčové události*, které by měly odkazovat k vrcholným a kritickým zkušenostem v životě, na body obratu, nejranější vzpomínky, důležité vzpomínky z dětství, adolescence, dospělosti a na jiné významné vzpomínky. Dále se dotazuje na *významné osoby*, které mají hlavní vliv na životní příběh, životní plány a projekty do budoucna. Rovněž exploruje *stresory a problémy*, které dosud nebyly zvládnuty nebo jejich důsledky nejsou dosud přiměřeně zpracovány. Výzkumníka též zajímají *osobní přesvědčení* informanta. Nakonec je zkoumaná osoba požádána, aby se pokusila o jakýsi abstrakt *životních témat* z úvodní knihy života. Ke každému okruhu poskytuje Mc Adams podrobné instrukce. Podobnou strategii jsme zvolili při elicitaci vyprávění o životě, když jsme použili metodu čáry života (Blatný a kol., 2004, Čermák, 2004a). Zkoumané osoby byly nejprve požádány, aby nakreslily „čáru života“, aniž jim bylo jakkoliv předjímáno, jak se mají tohoto úkolu zmocnit. Na čáře měly označit bod přítomnosti, dále pak události, které ve svém životě považovaly za nejvýznamnější. Poté byly vyzvány, aby vyprávěly o svém životě. Rozhovor byl částečně strukturován několika dalšími otázkami inspirovanými McAdamsovým přístupem: 1) významné osoby, 2) plány a perspektivy, 3) vývoj a změna, 4) ideální průběh života. V dosud provedených analýzách jsme se zaměřili na zvládání zátěže, emocionalitu, vztah k sobě a jiným (Čermák, 2004) a globální pojetí života (prostřednictvím analýzy žánru životního příběhu – Čermák, Chrz, 2005, Chrz, Čermák, 2005).

Dosud uvedené typy analýz se zabývají psanými texty nebo promluvami, jejichž autory jsou jednající jedinci, tj. narativními reprezentacemi v jazyce jejich zkušenosti nebo nebo individuem zakoušené události. Analýzy se však mohou také zaměřit na příběhy sociálních skupin a příběhy související s existencí lidské kultury (např. mýty, pohádky, apod.)
e) *Vytváření vyprávění z vyprávěného* představuje typ analýzy, kdy jsou narativizovány například sociální procesy, události reflektující nebo vycházející z jednání skupin. Je charakteristický pro historickou či politologickou analýzu, zkoumaná narativita zachycuje sociální fenomény jako časově uspořádané, sekvenční, vyvíjející se příběhy s otevřeným koncem, příběhy plné shod okolností a nahodilostí (Griffin, 1992, podle Mishler, 1995).

V rámci takové analýzy si například lze klást otázku, zda formování institucí v lékařství, právu nebo vzdělání probíhá v podobných nebo různých stádiích, či jak jsou podobné či rozdílné kariérní trajektorie osob v jedné profesi, nebo jak podobné jsou sekvence v různých verzích pohádky v jedné kultuře (takto si kladou otázky Abbott a Forest, 1986, Abbott a Hrycak, 1990). Jde tudíž o srovnávání narativních vzorců, které představují vzorce časového uspořádání, k němuž si zmínění autoři vypůjčili z biologie metodu optimálního srovnávání. Jde o systematický způsob komparace sekvenčních podobností mezi individuálními trajektoriemi u velkých souborů, což nám dovolí určit vzorce variability uvnitř populace (tj. podskupiny s různými trajektoriemi).

2. Narativní analýza koherence a struktury textu. Je založena na předpokladu, že strukturu textu a jeho koherenci lze vyvodit z porozumění lingvistickým a narativním strategiím používaným při tvorbě příběhu. Je podobná strukturalistickým a poststrukturalistickým přístupům k analýze literárních textů a teoriím gramatiky, je hojně vyžívaná i filozofy jazyka a historie, a též v rámci socio a psycholingvistiky. V psychologii a sociologii je analýza tohoto druhu prováděna s cílem zjistit, jak jsou narativity konstruovány, jaké jazykové prostředky jsou užity k tvorbě formy, která nese význam. Pozornost není primárně věnována časovému uspořádání, které zde nemá funkci nezávislého kritéria hodnocení narativní kvality textu, tak jak je to běžné v korespondenčním modelu vztahu mezi procesem vyprávěním a vyprávěné události. Události jsou zde nositeli nejenom časového uspořádání v sekvenčním smyslu, ale mají též strukturu jako „řád významu“. Například příběh z historie nemůže být získán přímo, ale musí vyrůst z aktu přemítání. Historické výzkumy se zaměřují na historickou kontinuitu, která reflektuje „mýtickou cestu narativity“, jak tvrdí Kellner (1989). Historikové dosahují koherence a jednoty svých popisů událostí nikoli na základě objektivních vzorců reálných událostí, ale díky rétorickým a lingvistickým konvencím, které jsou v kultuře zakotveny. Kellner je dokonce přesvědčen o tom, že neexistuje minulost jako taková, ale že nás obklopují pouze izolované, nesmyslné trosky, z nichž tvoříme narativity nabitě významy. Podobně uvažuje i Ricoeur, podle nějž vytvoření zápletky či dějové linie vyžaduje, aby vypravěč učinil srozumitelným začátek (či dokonce příčinu) z náhodného výskytu nějaké v čase proběhlé události, universální z jednotlivosti, nezbytné nebo pravděpodobné z nahodilého. Příkladem psychologické analýzy tohoto typu může být analýza textů s využitím primárně literárních prostředků žánru, metafory či zápletky, tak jak to nacházíme například v pracích Vladimíra Chrže (2004, 2005).

Mishler identifikuje ještě dva další dílčí modely umožňující analýzu koherence a struktury: a) *Model poetiky textu se zřetelem na figury, tropy a styl*. Když Rimmon–

Kenanová (1983/2001) analyzovala fikční příběhy, odlišovala text od příběhu, aby tak mohla poukázat na fakt, že příběh označuje vyprávěnou událost, abstrahovanou z její dispozice v textu a rekonstruovanou v chronologickém uspořádání spolu s aktéry dané události, což v klasické terminologii představuje basální zápletku. Text je pak autorem zkonstruovaný tvar (většinou určený ke čtení), v němž nemusí být události nutně uspořádány v chronologickém pořadí, charakteristiky aktérů mohou být v textu rozesety a všechny položky narativního obsahu jsou filtrovány autorským prizmatem či perspektivou (fokalizátorem). Rimon–Kenanová dále rozebírá různé modely narativní gramatiky, které se zaměřují například na rozdíl mezi hloubkovou a povrchovou strukturou, apod. White (1989) sdílí její představu příběhu a narace (textu) jako dvou metonymií textu, když zjišťuje, že se první evokuje prostřednictvím narativního obsahu, druhá prostřednictvím jeho tvorby. Přírozená tendence vypravěče rekonstruovat chronologický řád událostí do příběhu nebo zápletky umožňuje výzkumníkovi interpretovat příběh na základě hlubších logických vztahů mezi abstraktními pojmy. Jinak řečeno chronologie se stává významuplná tehdy, byla-li zakomponována do příběhu, tj. byla narativizována.

b) *Model diskurzivně lingvistický opírající se o orální narativitu*. Výzkumníci analyzují mluvené narativitu spíše než psané texty a hodnotí jejich komunikativní funkce v různých sociálních a interakčních kontextech (např. analýza konverzace při stolování, Tannen, 1990, podle Mishlera, 1995), Gee (1991, 1999/2005) v diskurzivní lingvistické analýze vychází spíše z orálního vyprávění než z textů. Naslouchá vypravěči a zaznamenává změny výšky hlasu, pauzy a jiné rysy, které dovolují interpretům přesněji identifikovat související části promluvy. Zaměřuje se však nejenom na prózodii, ale i na interpretaci obsahu v termínech témat. Jeho postup rozvíjejí v psychologickém výzkumu například Mishler (1995), ale též Emerson a Frosh (2004).

3. Narativní analýza funkcí příběhu v širším kontextu společnosti a kultury. Kontexty a konsekvence.

Mishler zaznamenal v psychologickém výzkumu posun k přesvědčení, že zkušenost je narativizována a proto je třeba ji explarovat v oblasti kognice, paměti a self. Sarbin (1986) podtrhl zásadní význam narativity tím, že ji označil za „kořenovou metaforu“ pro psychologii. „Lidská bytost myslí, vnímá, představuje si a provádí morální rozhodnutí podle narativních struktur“ (s. 8), píše Sarbin, což je výzvou pro vědecké disciplíny zabývající se člověkem, aby se zaměřili na oblast významu. V psychologii se od té doby začíná zkoumat příběhová dimenze kognice (Schank, Abelson 1977, Schank, 1982, Mandler, 1984, Sternberg, 1998), paměti (Neisser, Fivush, 1994, Wagenaar, 1986, Blagov, Singer, 2004, Nelson, 1993, 2003

Čermák, 2004b, 2005) a self a identity (McAdams, 1988, 1993, Schafer, 1992, Singer, Blagov, 2004, Hermans, Hermans-Jansen, 1995). Narativní modely v kultuře, jako jsou mýty, rituály či představení jsou zkoumány systematictěji delší dobu zejména v antropologii (Levi–Strauss, 1957/2006, Turner, 1980, Geertz, 1973/2000, E.M. Bruner, 1986). Příběhy jsou zde chápány jako jakési scénáře kultury (Mattingly, 1998, Linde, 1993). Příběhy jsou též vyprávěny v interakčním a institucionálním kontextu. Boje (2002) například redefinuje korporace jako „organizace vyprávějící příběhy“ a věnuje pozornost tomu, jak lidé přehrávají příběhy, aby dali smysl událostem, zavedli změny či získali v konverzaci výhodu. Uvádí, že příběhy v organizacích mají stejnou funkci jako precedentní případy v právní praxi. Podobně lze uvažovat o případech v klinické praxi, kde posouzení není logicko-deduktivní aplikací pravidel na individuální případy, ale výsostným interpretačním procesem, schopností rozpoznat zápletku (Mattingly, 1998). V politice jsou narativní analýzy též užitečné, ukazují na strukturu moci, konfliktu či odporu. Příběh může být kupříkladu marginalizován mlčením většiny nebo se může stát, že některé příběhy nechce nikdo poslouchat. Je mylné domnívat se, že lze vytvořit nějakou konečnou, autoritativní verzi vyprávění příběhu. Zmíněný Boje (2002) upozorňuje, že dominantní příběhy jsou prostředkem moci i vnucování významu jiným příběhům. Přiřkneme-li nějaké narativitě dominanci, přidělíme jí místo v daném (např. politickém) diskursu. Alternativní, soutěžící příběhy, které nemají přístup do kanálů establishmentu, si musí hledat svůj výraz v ilegálních médiích a disidentských skupinách.

Mishler klasifikoval existující přístupy k narativní analýze podle spíše kategoriálních dominant určujících předmět analýzy. Amia Lieblichová, Rivka Tuval–Mashiachová a Tamar Zilberová (1998) navrhuje komplexní přístup k narativní analýze podle dimenzí, které jsou východiskem nejenom interpretace, ale i celého narativního výzkumu, tj. od formulace výzkumné otázky až po psaní výzkumné zprávy. Rámec jejich modelu reprezentují dvě hlavní dimenze: a) holistická versus kategoriální b) obsahová versus formální.

V rámci první dimenze je třeba rozhodnout, zda jednotkou analýzy bude abstrahovaná promluva nebo část z kompletního textu, nebo zda je narativita brána jako celek. Podobně je Allportovo rozlišení idiografického a nomotetického typu výzkumu. Lze také uvést rozdíl mezi kategorizací a kontextualizací, tak jak jej pro kvalitativní výzkum navrhuje Maxwell (1996). Kategoriální perspektiva představuje, podobně jako klasická obsahová analýza – původní příběh, který je „rozkousován“. Výseky nebo jednotlivá slova náležející do definovaných kategorií jsou vyjmuty z původního celku příběhu nebo z několika textů, jejichž autory jsou různí vypravěči. Naopak v holistickém přístupu je příběh osoby brán jako celek a části textu jsou interpretovány v kontextu ostatních částí vyprávění. Kategoriální přístup

k analýze může být aplikován tehdy, zajímá-li se výzkumník primárně problémem nebo fenomenem, který je sdílený skupinou lidí, zatímco holistický přístup je preferován tehdy, když cílem explorační je osoba jako celek.

Druhá dimenze odkazuje k rozdílu mezi obsahem a formou příběhu, představuje tradiční dichotomii vytvořenou v souvislosti s interpretací literárních textů. Některé interpretace se koncentrují na explicitní obsah, totiž na to, co se stalo, nebo proč se to stalo, eventuálně kdo se události zúčastnil. Interpretace berou v úvahu především pozici vypravěče. Jinou variantou přístupu orientovaného na obsah je zaměření interpretace na odhalení implicitního obsahu. Výzkumník exploruje význam příběhu nebo jeho části, zajímají ho zobrazené charakteristiky příběhu nebo motivy vypravěče, případně představy symbolizované vypravěčem. Na opačném konci spektra se v interpretaci obsah životního příběhu ignoruje a zdůrazňuje se naopak jeho forma: struktura zápletky, sekvence událostí, jeho vztah k časovému průběhu, jeho komplexnost a koherence, pocity evokované příběhem, stylem vyprávění, výběrem metafor nebo slov. Obsah je často evidentní a snadno uchopitelný, výzkumníci proto preferují explorační formu životního příběhu, neboť se zdá, že manifestuje hlubší vrstvy vypravěčovy identity. Jinak řečeno – s formálnějšími aspekty příběhu je obtížnější manipulovat, nelze je tak snadno ovlivnit, proto může být formální analýza adekvátnější.

Z uvedených dvou dimenzí vyplývají čtyři módy interpretace narativity: 1. holisticko-obsahový, 2. holisticko-formální, 3. kategoriálně-obsahový, 4. kategoriálně-formální

1. Modus holisticko-obsahový. Výzkumník se v jeho rámci zaměřuje na životní příběh jedince jako celek a především na jeho obsah. Když analyzuje separátní části příběhu, pak tak činí ve světle obsahu, který se vynořuje ze zbytku narativity nebo v kontextu příběhu jako celku. Tento přístup je známý z klinických případových studií. Autorky doporučují 1. číst text opakovaně a bez specifického zaměření tak dlouho, dokud se nevynoří nějaká struktura či smysluplná konfigurace, 2. prvnímu dojmu z takového druhu čtení dát písemnou podobu, tj. pokusit se reflektovat také kontradiktorické epizody, neobvyklé části příběhu, všechno, co se zdá být disharmonické ve srovnání s koherentním obrazem příběhu, 3. vybrat si z obsahu příběhu takové téma, které je možné sledovat od začátku do konce, téma, které se v textu vyskytuje opakovaně a které se jeví být z hlediska příběhu jako celku významotvorným nebo alespoň smysluplným, 4. vyznačit různá témata a číst je separátně a opakovaně, 5. sledovat výsledek různým způsobem, například, kdy se téma objevilo poprvé, kdy se témata kříží, které téma se jeví jako hlavní a které jako marginální, zachytit kontradiktorická témata. Jako příklad lze uvést longitudinální výzkum, který provedla Josselsonová (1987, 1996), která

v longitudinálním, dvacet dva let trvajícím kvalitativně pojatém projektu studuje životní historii žen od konce jejich studia na vysoké škole. Přestože používá jako východiska Marciův přístup k identitě, snaží programově vyhnout apriorní kategorizaci a je zřejmé, že její způsob interpretace odpovídá holisticko-obsahové narativní analýze. Podobně působí kniha antropoložky Mary Catherine Batesonové *Composing a life* (Bateson, 1989) zachycující životní příběhy čtyř kreativních žen a přítelkyň autorky: antropoložky a děkanky vysoké školy, tanečnice, spisovatelky a návrháčky šperků, dále elektroinženýrky a podnikatelky a nakonec psychiatricky zkoumající jev bezdomovectví.

2. Modus holisticko-formální. Analýza se zaměřuje spíše na formální aspekty příběhu než na obsahové. Pokud se v této perspektivě stane předmětem analýzy obsah, pak jen z hlediska svých strukturálních komponent. V popředí je především dějová linie a struktura životního příběhu jako celku nebo životních událostí v souvislosti s celkovou strukturou, dále pak narativní ladění příběhu ve smyslu žánrové konfigurace jako je například komedie, romance, satira (ironie), tragédie. Výzkumník může sledovat, jak příběh graduje směrem k současnému momentu ve vypravěčově životě nebo naopak, jak se od něj odklání. Může hledat vrcholy nebo body obratu v příběhu, což mu slouží k objasňování celkového vývoje životního příběhu. Podle Gergenových (1988) může být každý příběh formálně charakterizován právě vývojem svého děje. Analýzou zápletky dospívají ke třem základním vzorcům: rozvoj, regrese a stabilní linie. Individuální příběh je však obvykle kombinací všech tří tendencí, i když například příběhy starších lidí mají spíše charakter obrácené „U“ křivky, zatímco mladí lidé prožívají život jako romanci a jejich vyprávění o něm má podobu normální „U“ křivky. Lze se též soustředit na míru kohese narativity, tj. a) jakým způsobem jsou dílčí prvky narativity začleněny do příběhu, aby přispívaly k „dobrému příběhu“ či rozvíjející se dějové zápletky, b) jak zřetelně jsou definovány cíle příběhu c) jak jednotlivé události ve své souhře přispívají k porozumění smyslu (cíle) příběhu, d) jak jsou sekvenčně provázány, event. kauzálně vyloženy (Bruner, 1994). Muži mají tendenci vytvářet dobrý příběh podle klasického literárního kánonu, kde je dějová linie rozvíjena postupně, zatímco ženy konstruují narativity „postmoderně“ současně v několika dimenzích (Gergen, 1992, Bruner, 1991). Lieblichová, Tuval–Mashiachová a Zilberová (1998) dále doporučují: 1. identifikovat osu každého vývojového stadia. Analýza se zaměřuje na tématický vývoj zápletky, což může imponovat jako zájem o obsah, avšak jen do té míry, do jaké poskytuje hrubý materiál pro pochopení struktury. Výzkumník sleduje, jak jsou specifická forma příběhu a jeho zaměření zahrnuty do obsahu, či jak jsou obsahem nesené. Může jít o profesionální růst, vývoj sociálních dovedností, gender identity apod., 2. Identifikovat dynamiku zápletky, která může

být vyvozena z dílčí formy promluvy. Výzkumník pozoruje, jak jsou dílčí fáze života reflektovány, jak vypravěč hodnotí život jako celek, proč se rozhoduje v daném okamžiku považovat danou životní periodu za ukončenou. Výzkumník se může vyjádřit ke strukturálním komponentám narativity v termínech životních křížovatek, bodů obratu, životního běhu, cesty, pokroku nebo ustrnutí na jednom místě. Předpokladem je senzitivita výzkumníka k detailům části dějové linie a vůči emocím, které se k nim vážou a k diskrepancím mezi jednotlivými stadii. Tuval–Masiachová se domnívá, že holisticko-formální typ narativní analýzy vede především k porozumění identity. Zmíněnou kombinaci elementárních vzorců dějové linie (rozvoj, regrese, stabilní linie) interpretovala na základě svých výzkumů jako moratorium, pokus a omyl, risk a zisk, pomalý vzestup a sestup a zisk. Inspirováni jejím výzkumem jsme pro iniciaci vyprávění o životě v rámci longitudinálního výzkumu (Blatný a kol., 2004) použili metodu čáry života a identifikovali následující dějové linie: a) plánovaný zisk, b) pozvolný vzestup s očekávaným rizikem, c) moratorium, d) životní krize – malé ztráty a rychlé zotavení, e) životní krize – pády a vzlety, trvalý sestup a metanoia (Čermák, 2004, Chrz, Čermák, 2005).

Omer (1994) se ve své verzi narativní psychoterapie a posouzení východisek pro její realizaci pohybuje též v holisticko-formální perspektivě. V psychoterapii se podle něj vytváří prostor pro společnou klientovu a terapeutovu tvorbu adekvátních životních příběhů. Klient přichází obvykle s příběhem jehož koherence je narušena či ohrožena. Identifikuje například, zda je v pacientově příběhu „mezera“ nebo „vynechání“, zda je klientem nabídnutý příběh „zaplátovanou narativitou“ či snahou o dosažení koherence. Bere též v úvahu chronologickou sekvenci životních událostí, začátek a konec životního příběh, zda je otevřený vůči změnám či uzavřený sám v sobě.

3. Modus kategoriálně-obsahový je znám jako obsahová analýza. Zpravidla se postupuje tak, že se vyberou z textu dílčí výroky, které se seskupí do kategorií, ať již předem definovaných nebo vytvořených v průběhu analýzy textu. Běžné je kvantitativní zacházení s narativitou. Podle Lieblichové, Tuval–Masiachové a Zilberové (1998) nám tento typ analýzy umožňuje identifikovat subtext, vymezit obsahové kategorie, uspořádat jednotky analýzy do kategorií a vyvození závěrů z výsledků. A) Na základě výzkumné otázky se určí *subtext*, který se stává universálním zaměřením analýzy (např. „Jak jedinec zvládá život ohrožující onemocnění, kterým trpí“). Celý text je pak podroben analýze pod úhlem dané otázky, vybrané sekce jsou vyjmuty z kontextu celého příběhu a analyzovány separátně. Někdy však může být interpretace výsledků validizována nebo usnadněna textem, který nebyl zahrnut do analyzovaného subtextu. B) Definovat *kategorie obsahu* znamená vybrat slova, věty, skupiny

vět nebo jiné jednotky analýzy jako východisko pro uspořádání do kategorií. Kategorie pak mohou být predefinovány teorií, nebo lze k textu přistupovat bezpředpokladově, opakovaně jej číst tak dlouho, dokud se smysluplné kategorie nevynoří. Ty jsou potom dále zkoumány, uváděny do vztahu apod. Tento postup je blízký zakotvené teorii, kde se systematickým kódováním rekonstruuje empiricky zakotvený explikační vzorec, či spíše interpretační vodítko k porozumění výzkumného materiálu. V praktické analýze jde o cirkulární proceduru, která zahrnuje pozorné čtení, vymezení kategorií, uspořádání subtextů do kategorií, generování myšlenek pro doplňkové kategorie nebo zjemňování dosavadních kategorií. Autorky se domnívají, že z hlediska analýzy není rozdíl mezi kategoriemi odvozenými z teorie a kategoriemi zakotvenými empiricky, neboť interpretující tak jako tak vnášejí do analýz vlastní teoretická východiska či předpoklady vyplývající z common sense (podle Linde, 1993). Vnucuje se však otázka, jaký by měl být optimální počet kategorií. Velké množství vycizelovaných kategorií může zachytit bohatost a variabilitu významů v textu, vyžaduje však pečlivost v třídění analyzovaného podkladu. Menší počet široce pojatých kategorií lze snadno použít při analýze textu, avšak jejich spolehlivost pro porozumění komplexnosti textu může být zpochybněna. C) *Uspořádání výzkumného materiálu do kategorií* – jednotky analýzy jako jsou slova, věty apod., jsou přiřazeny k relevantním kategoriím. Kategorie obsahu i utřídění jednotek analýzy do kategorií může provádět jeden nebo více výzkumníků. Již dvě nezávislá hodnocení zvyšují reliabilitu a vytvářejí vyšší citlivost vůči významům obsaženým v textu. D) *Vyvození závěrů z výsledků* – v tomto stadiu analýzy je možné počítat v každé kategorii jednotky analýzy, vytvářet frekvenční tabulky či je případně podrobit statistické analýze, tak aby se získaly výsledky pro formulaci závěrů. S výsledky je možné zacházet deskriptivně a postihnout jimi obsahové univerzum ve vztahu k zkoumané skupině osob. Postup se jeví jako jednoduchý a snadno proveditelný, řadu otázek však nelze ani v rámci tohoto modu jednoznačně zodpovědět, kupříkladu: které jednotky analýzy vzít v úvahu, zda se zabývat též jejich intenzitou, zda brát v úvahu opakovaná tvrzení a jak je počítat, apod. Částečně lze tato dilemata zmírnit pomocí dobře promyšlené výzkumné otázky. Kategorie mohou být úzké jako například slova, nebo širěji pojaté, jako jsou kupříkladu atribuční styl, internalita, globalita a stabilita, nebo aktérství a sdílení, v rámci nichž jsou identifikovány další subkategorie (Mc Adams, 1985).

4. Modus kategoriálně-formální, v rámci něhož se výzkumník zaměřuje na diskrétní stylistické nebo lingvistické charakteristiky definovaných jednotek narativity. Autorky předpokládají, že na hranici výzkumu narativity mezi lingvistickými a psychologickými charakteristikami lze zachytit emocionální zkušenost, kterou je narativita nabita. Formální

charakteristiky mohou sloužit jako prostředek porozumění hlubším strukturám příběhu. Například změna slovesného času může indikovat ztotožnění s popisovanou událostí, pasivní a aktivní forma sloves odkazuje k vypravěčově vnímání vlastního aktérství, vymezení času a místa může být pokusem zachovat si od události odstup nebo naopak výrazem angažovanosti, metafory mohou být nástrojem zvládnání traumatizujících zkušeností. Přímá řeč ve vyprávění zesiluje emocionální vliv události na posluchače, extralingvistické komponenty jako například povzdechnutí, smích, pláč indikují taková místa ve vyprávění, která odkazují rovněž k obtížné nebo dosud neintegrované zkušenosti. Tetlock a Suedfeld (1988) vyvinuli metodu hodnocení jedincovy integrativní komplexity založené na formě argumentace bez ohledu na obsah. Je možné ji posuzovat ve dvou dimenzích: 1. diferenciaci (množství dimenzí problému, jež jsou vzaty v úvahu při hodnocení nebo interpretaci událostí) a 2. integraci (vývoj komplexních spojení mezi diferencovanými charakteristikami). Lindeová (1993) analyzuje způsob, kterým je koherence vestavěna do příběhu. Na základě rozboru 13 interview z hlediska volby profese hodnotí prostředky tvorby koherence a zjišťuje, že jimi mohou například být časové uspořádání, kauzální výklady a kontinuita. Podobné prvky se nacházejí v narativním přístupu k analýze každodenních vyprávění Elinory Ochsové a Lisy Cappsové (2001). Diskurzivními komponentami narativity a konverzační narativity jsou deskripce, chronologie, hodnocení, výklady, resp. deskripce a otázky, chronologie a objasňování, hodnocení a výzvy, výklady a spekulace. Narativitu lze podle nich hodnotit na dimenzích, kde se vyjevuje v různé míře a různým způsobem. Dimenze mohou být vždy relevantní, i když nejsou propracovány do všech detailů. Navrhují dimenze důležité pro osobní narativity, které souvisejí s vyprávěním jako s aktivitou i jako textem. Každá narativní dimenze nastoluje rozsah možností, které jsou realizovány dílčími narativními jednáními (v závorce je uveden rozsah možností): vyprávění (jeden aktivní vypravěč – více aktivních spoluvypravěčů), schopnost vyprávět (vysoká–nízká), zaujatost (nezaujatý–zaujatý), linearita (časově uzavřené a kauzálně uspořádané–časově otevřené a kauzálně uspořádané), morální postoj (jistý, stálý–nejistý, fluidní). Nelze se však ubránit dojmu, že možnosti narativního jednání mohou postihnout narativitu jako celek a patřily by tudíž i do modu holisticko-formálního. Kategoriálně formální modus analýzy by pravděpodobně zahrnul i kategorii tzv. nevyprávěných příběhů nebo jejich částí (Schafer, 1992, Ochs, Capps, 2001).

Každý z uvedených modů souvisí s jiným typem výzkumných otázek, s rozdílnými typy textů a je vhodný pro různý rozsah vzorku. Rozdíly však nejsou vždy jasné, forma není například vždy zřetelně odlišitelná od obsahu. Formu lze totiž nazírat jako ztělesnění obsahu,

jemnější způsob pro přenášení zprávy, ne příliš odlišnou od symbolů (vědomých nebo nevědomých) v příběhu.

Od analýzy k interpretaci

Příběhy nejsou uzavřenými útvary, ale stále se rozvíjejícími významy naplněnými a význam tvořícími narativitami. Lze dokonce tvrdit, že ve výzkumu jsou příběhy komplexem interpretativních procesů. Když se výzkumník rozhodne, že někde má příběh začátek a někde konec, pak mění jeho podobu i význam. Rozhodnutí tohoto druhu podtrhují, jak hluboko je výzkumník ponořen do textu, jak se významně podílí na jeho podobě a nevyhnutelně se stává jeho součástí. Kenneth Burke už v roce 1945 kongeniálně naznačil, jak by měla vypadat obecná struktura postupu při narativní analýze: co bylo uděláno (jednání), kdy a kde se to stalo (scéna), kdo tak učinil (aktér), jakým způsobem to aktér provedl (působení) a proč tak jednal (smysl). Avšak tím se samozřejmě postup nevyčerpává, což jsem se pokusil ukázat v této stati. Je možné například uvažovat o protagonistovi ve vztahu ke kulminaci příběhu, je možné se zaměřit na tzv. habituální narativitu, kdy se něco stále a znovu opakuje, na tématicky orientované narativity či dokonce na hypotetické či fiktivní narativity.

Popsané modely mohou vyvolávat dojem ohraničených jednotek či dichotomizací, avšak ve skutečnosti jde o kontinua, na nichž se narativní analýza může podle potřeby pohybovat, což nakonec ukazují i výzkumy, které jsme provedli s Vladimírem Chrzem (Čermák, 2004, Chrz, 2005, Čermák, Chrz, 2005, Chrz, Čermák, 2005). Přesto bude čtenář pravděpodobně identifikovat některé modely jako striktnější, jiné jako vyváženější z hlediska zmíněného kontinua. Některé modely nejsou ve výzkumném procesu tak snadno odlišitelné, například kategoriální a holistický nebož v realitě je separace celku od kategorie méně zřetelná, než bychom očekávali a forma a obsah jsou zpravidla provázány.

Narativní analýza nás zpravidla dovede k interpretačnímu dilematu – co je spolehlivým výsledkem hodným interpretace? Spolu s Madisonem (1988) jej můžeme zmírnit tím, že budeme při interpretaci respektovat určitá vodítka, abychom dosáhli jakéhosi konsensu v rámci dané kultury a ve vztahu k čtenáři:

- a) Koherence – interpretace by měla být logicky konsistentní.
- b) Úplnost – interpretace by měla postihovat celek.
- c) Pronikání – měl by být odhalen centrální problém.
- d) Důkladnost – všechny otázky vyvolané textem (příběhem) by měly být zodpovězeny.
- e) Přiměřenost – otázky by měly být vzneseny „textem“, nikoli výzkumníkem.
- f) Kontextualita – text by měl být interpretován v historicko-kulturním kontextu.

- g) Souhlas (1) – interpretace by měla být ve shodě s tím, co vypravěč (autor textu) skutečně sděluje, bez zkomolení.
- h) Souhlas (2) – interpretace by měla být v souladu s vžitými interpretacemi textu.
- i) Nápaditost – interpretace by měla být vynalézavá a stimulující imaginace.
- j) Možnost dalších interpretací – interpretace může být dále rozšiřována.

Interpretace textu a jeho dílčích segmentů vytváří koherentní celek. Je identifikovatelný jako *interpretační vzorec* (Alvesson, Sköldbberg, 2000) Je-li vnitřně koherentní a prostý logických protimluvů a zároveň v souladu s existujícími teoriemi a předchozími výzkumy (externě koherentní), zvyšuje se jeho důvěryhodnost či přesvědčivost (Runyan, 1984). Interpretace je *dialogický proces* začínající prekonceptí interpreta, jež může být modifikována v procesu interpretace. Interpretační vzorec by měl proniknout hlouběji do významových vrstev textu, měl by poskytnout víc, než co je bezprostředně odvoditelné ze čtení textu. K tomu také přispívá kritická reflexe prekonceptí interpreta. Je třeba mít na zřeteli, že to, co je interpretováno, nejsou fakta nebo data, ale *text*. Textem mohou být různé narativity psané, promluvy, rozhovory, figurativní výrazy, symboly, ale také jedinec jako takový (Gergen, 1988). Fakta se vynořují z textu v procesu interpretace. Části textu jsou chápány jako smysluplné znaky, jež jsou obohacovány hlubším významem prostřednictvím překlenujících či integrujících interpretací. Ty zase naopak ovlivňují vzorce interpretace, které se v interpretačním hermeneutickém procesu rovněž obohacují novými významy. Interpret si má být vědom toho, že reflektuje selektovaná fakta, jež jsou ovlivněna celkem výzkumné situace. Je-li na tento nejistý a předem nekanonizovaný proces výzkumník připraven, pak dokáže během výzkumného procesu transformovat svůj referenční rámec a dovolí novým faktům, aby se vynořovala a starým umožní, aby mizela. S textem úzce souvisí *kontext*, který v principu znamená, že text nemůže být čten mimo vnější sociokulturní rámec, který do interpretace vstupuje a proto by měl být adekvátně reflektován. Princip kontextuality nebo propletení externích sociálně-historických odkazů má své výhody – umožňuje měnit perspektivy dílčích kontextů. Kontext nemůže být nikdy absolutní, mohou se objevit zcela nové kontexty, které interpreta vedou k re-kontextualizaci, jež se může stát zdrojem originálních nálezů. Interpretaci předchází *předporozumění*, z něhož vyplývají otázky, které jsou dále transformovány v procesu narativní analýzy (či v procesu dotazování v hermeneutickém duchu). Interpret se musí vyrovnat se dvěma zdánlivě neslučitelnými momenty – na jedné straně pokorně naslouchat a zajistit textu co možná největší autonomii a na druhé straně vstoupit do jeho předmětného pole interpretačním vzorcem. Dialogický vztah mezi distancí a blízkostí vedoucí k důvěrnému poznání textu je doporučovaný výzkumný postoj. Uskutečňuje

se tak mentální pohyb mezi starými aspekty porozumění vnucenými textu podobou předporozumění a novým porozuměním, přičemž hranice mezi nimi jsou nutně rozmazané. Otázky zaměřené na celek alternují s otázkami směřovanými na části a navzájem se obohacují. „Fakta“ odvozená z textu ovlivňují vzorce interpretace a naopak. Během procesu interpretace vede výzkumník rovněž imaginární dialog s potenciálním čtenářem svých interpretací a připravuje si tak terén pro generování logiky interpretační argumentace. Neméně důležitou součástí dialogu je jeho žánr, který není jen formální taxonomickou charakteristikou, ale způsobem komunikace v časovém a kontextuálním horizontu. Žánr dialogu je úzce spojen s porozuměním a vynořováním významů, a tudíž se skutečnou tvorbou textů. Důležitou strategií v interpretaci textů jsou dílčí interpretace, tzv. *sub-interpretace* (Alvesson, Sköldberga, 2000), které jsou prováděny v procesu interpretace. Výzkumník je navzájem porovnává, ověřuje v souvislosti s celkem, rozhoduje se, kterou si ponechá pro další interpretační práci a kterou zavrhne. Děje se tak vždy v souvislosti s určitými (pre)koncepty. Východiskem však není určité tvrzení, jehož ověřování by vedlo k formulaci výzkumného závěru. Jde spíše o volné zvažování důvodů pro určitou subinterpretaci či proti ní. Taková interpretační práce dovoluje chápat text též jako model a nikoliv pouze jako autorovu intenci, kterou máme interpretovat ve smyslu archeologického nálezů. Strategii subinterpretací je tudíž možné uplatnit při ověřování významu textu (podle Hirsche signifikance) rovněž bez ohledu na autorův záměr. Subinterpretace jsou také ovlivněny otázkami které výzkumník klade textu. Subinterpretace dovolují, aby se nová fakta vynořila a stará zmizela, což platí i pro otázky. Jejich důležitost je patrná ve vztahu k vzorcům interpretace – ty přirozeně podlehnou změně, pokud se v průběhu interpretačního procesu subinterpretace změň.

Analýza a interpretaci nelze chápat jako oddělené procesy, což naznačuje i způsob, kterým o narativně orientované analýze píší. Analýza a interpretace se vzájemně prolínají a doplňují, představují neustálý pohyb od části k celku a naopak. V hermeneutických interpretačních kruzích se protínají předporozumění a rozumění.

Nakonec by narativně orientovaná analýza a interpretace měly čtenáři rozšířit porozumění jeho vlastního života a též vybavit jistou elegancí či estetickou přitažlivostí výzkumné narace, ať už jsou písemné nebo orální.

Literatura

- Abbott, A. – Forest, J.: „Optimal matching methods for historical sequences“. *Journal of Interdisciplinary History*, XVI, 1986, s. 471–494.
- Abbott, A. – Hrycak, A.: „Measuring resemblance in sequence data: An optimal matching analysis of musician’s careers“. *American Journal of Sociology*, 96, 1990, s. 144–185.
- Alvesson, M. – Skoldberg, K.: *Reflexive methodology*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2000.
- Bateson, M.C.: *Composing a life*. Grove Press, New York 1989.
- Blagov, P.S. – Singer, J.A.: Four dimensions of self-defining memories (specificity, meaning, content, and affect) and their relationships to self-restraint, distress, and repressive defensiveness. *Journal of Personality*, 72, 3, 2004, s. 481–511.
- Blatný, M. – Čermák, I. – Jelínek, M. – Osecká, T. – Vobořil, D. – Urbánek, T.: *Manuál Brněnského výzkumu celoživotního vývoje osobnosti*. Zprávy roč.10, č. 4., Psychologický ústav, Brno 2004.
- Boje, D. M.: *Narrative methods for organizational and communication research*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2001/2002.
- Bruner, E.M.: *Ethnography as narrative*. In: Turner, V.E., Bruner, E.M. (ed.): *The anthropology of experience*. University of Illinois Press, Chicago 1986, s. 139–155.
- Bruner, J.: *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press, Cambridge, London 1986.
- Bruner, J.: *Acts of meaning*. Harvard University Press, Cambridge, London 1990.
- Bruner, J. : *The narrative construction of „reality“*. In: Ammaniti, M. , Stern, D.S. (ed.): *Psychoanalysis and development: Representation and Narratives*. New York University Press, New York, London 1994, s. 15–38.
- Burke, K.: *A grammar of motives*. University of California Press, Berkley 1945/1969.
- Carr, D.: *Time, narrative, and history*. University of Indiana Press, Bloomington 1986.
- Clandinin, D.J., Connelly, F.M.: *Narrative inquiry. Experience and story in qualitative research*. Jossey Bass, San Francisco 2000.
- Cortazzi, M.: *Narrative analysis*. Routledge/Falmer, London, New York 2002
- Czarniawska, B.: *A narrative approach to organization studies*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi 1998.
- Czarniawska, B.: *Narratives in social science research*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2004
- Čermák, I. : „*Genres“ of Life–Stories*. In: Robinson, D., Horrocks, Ch, Kelly, N., Roberts, B. (ed.): *Narrative, Memory and Identity. Theoretical and methodological issues*. University of Huddersfield Press, Huddersfield, 2004a, s. 211–221.
- Čermák, I. *Autobiografická paměť a životní příběh*. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university. Studia minora fakultatis. Philosophicae Universitatis Brunensis, P8, Brno 2004b, s. 29–41
- Čermák, I.: *Narativní paměť*. In: Macek, P., Dalajka, J. (ed.): *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Masarykova Univerzita, Brno 2005, s. 25–36
- Čermák, I. – Chrz, V.: *What is life story genre?* In: Kelly, N., Horrocks, Ch., Milnes, K., Roberts, B., Robinson, D. (ed.): *Narrative memory and everyday life*. University of Huddersfield Press, Huddersfield 2005, s. 49– 57.
- Denzin, N.K.: *Interpretive interactionism*. Sage, Newbury Park 1989.

Čermák, I. (2006). *Narativně orientovaná analýza*. In M. Blatný (ed.), *Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti*. Praha: Academia, 85-109

Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (Eds.): *Handbook of qualitative research*. Sage, Newbury Park 1994.

Emerson, P. – Frosh, S.: *Critical narrative analysis in psychology. A guide to practice*. Palgrave Macmillan, New York 2004.

Fisher, W. R.: „Narration as a human communication paradigm: the case of public moral argument“. *Communication Monographs*, 51, 1984, s. 1–22

Fisher, W. R.: *Human communication as narration: Toward a philosophy of reason, value, and action*. University of South Carolina Press, Columbia 1987.

Gee, J. P.: „A linguistic approach to narrative“. *Journal of Narrative and Life History*, 1, 1991, s. 15–39.

Gee, J. P.: *An introduction to discourse analysis. Theory and method*. Routledge, New York, London 1999/2005.

Geertz, C.: *Interpretace kultur*. Slon, Sociologické nakladatelství, Praha 1973/2000.

Gergen, K.J.: *If persons are texts*. In: Messer, S.B., Sass, L.A., Woolfolk, R.L. (ed.): *Hermeneutics and psychological theory: Interpretive perspectives on personality, psychotherapy and psychopathology*. Rutgers University Press, New Brunswick 1988, s. 28–51.

Gergen, M.M.: *Life stories: Pieces of a dream*. In: Rosenwald, G.C., Ochberg, R.L. (ed.): *Storied lives: The cultural politics of self-understanding*. Yale University Press, New-Haven: 1992, s. 127–144.

Goodman, N.: „Twisted tales; or story, study, and symphony“. *Critical Inquiry*, 7, 1980, s. 103–119.

Hermans, H.J.M., Hermans – Jansen, E.: *Self-narratives. The construction of meaning in psychotherapy*. New York: The Guildford Press 1995.

Chrz, V.: *Poetika identity: kategorie popisu narativní konstrukce*. In: Čermák, I., Miovský, M. (ed.): *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Scan, Tišnov 2002, 40–47.

Chrz, V.: „Možnosti narativního přístupu k autobiografickému rozhovoru“. *Bulletin PsÚ* 1(9), 2003, s. 21–57.

Chrz, V.: *Výzkum jako narativní rekonstrukce*. In: Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. (ed.): *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku III*. FF UP, Olomouc 2004, s. 21–32.

Chrz, V.: *Konfigurace zkušenosti: figury a zápletky, které žijeme*. In: Miovský, M., Čermák, I., Chrz, V. (ed.): *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku IV*. FF UP, Olomouc 2005, s. 129–139.

Chrz, V., Čermák, I.: „Žánry příběhů, které žijeme“. *Československá psychologie*, 49,6, 2005, s. 481–495.

Josselson, R.: *Finding herself. Pathways to identity development in women*. Jossey-Bass, San Francisco 1987.

Josselson, R.: *Imaging the real. Empathy, narrative, and the dialogic self*. In: Josselson, R., Lieblich, A. (ed.): *Interpreting experience. The narrative study of lives*. Vol. 3. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi 1995, s. 27–44.

Josselson, R.: *Revising herself. The story of women's identity from college to midlife*. Oxford University Press, New York, Oxford 1996.

Kellner, H.: *Language and historical representation: Getting the story crooked*. University of Wisconsin Press, Madison 1989.

Lieblich, A., Tuval – Mashiah, R., – Zilber, T.: *Narrative Research. Reading, analysis, and interpretation*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi 1998.

Linde, Ch.: *Life-stories. The creation of coherence*. Oxford University Press, New York, Oxford 1993.

Čermák, I. (2006). *Narativně orientovaná analýza*. In M. Blatný (ed.), *Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti*. Praha: Academia, 85-109

- Mair, M.: *Between psychology and psychotherapy. A poetics of experience*. Routledge, London 1989.
- Mandler, J.M.: *Scripts, stories, and scenes: aspects of schema theory*. Erlbaum, Hillsdale 1984.
- Mattingly, Ch.: *Healing dramas and clinical plots. The narrative structure of experience*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- McAdams, D.P.: *Power, intimacy, and life story: Personological inquiries into identity*. Guilford, New York 1985.
- McAdams, D.: *The stories we live by. Personal myths and the making of the self*. New York: The Guildford Press 1993.
- McLeod, J.: *Qualitative research in counselling and psychotherapy*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2001/2005.
- Mishler, E.G.: *Research interviewing. Context and narrative*. Harvard University Press, Cambridge, London, 1986.
- Mishler, E. G.: *Work, identity, and narrative: An artist–craftsman's story*. In: Rosenwald, G. C., Ochberg, R. L. (ed.): *Storied lives: The cultural politics of self–understanding*. Yale, New Haven, 1992, s. 21–40.
- Mishler, E. G.: „Models of narrative analysis: A typology“. *Journal of Narrative & Life History*, 5 (2), 1995, s. 87–123.
- Mishler, E. G.: *Storylines. Craftartist's narratives of identity*. Harvard University Press, London, Cambridge 1999.
- Neisser, U., Fivush, R. (ed.): *The remembering self. Construction and accuracy in self–narrative*. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Nelson, K.: *The ontogeny of memory for real events*. In: Neisser, U., Winograd, E. (ed.): *Remembering reconsidered. Ecological and traditional approaches to the study of memory*. Cambridge University Press, New York 1988, s. 244–276.
- Nelson, K.: „Psychological and social origins of autobiographical memory“. *Psychological Science*, 4, 1993, s. 7–14.
- Nelson, K.: *Narrative and self, myth and memory: Emergence of the cultural self*. In: Fivush, R., Haden, C. (ed.): *Autobiographical memory and the construction of narrative self. Developmental and cultural perspectives*. LEA, Mahwah, London 2003, s. 3–28.
- Ochs, E. – Capps, L.: *Living narrative. Creating lives in everyday storytelling*. Harvard University Press, Cambridge, London 2001.
- Polkinghorne, D.E.: *Narrative knowing and the human sciences*. SUNY Press, Albany 1988.
- Riessman, C.K.: *Narrative analysis*. Sage, Thousand Oaks 1993.
- Rimmon–Kenanová, S.: *Poetika vyprávění*. Host, Brno 1983/2001.
- Runyan, W.M.C.: *Life histories and psychobiography: Exploration in theory and method*. Oxford University Press, New York 1984.
- Sarbin, T.R. (ed.): *Narrative psychology: the storied nature of human conduct*. Praeger, New York 1986.
- Schafer, R.: *Retelling a life. Narration and dialogue in psychoanalysis*. Basic Books 1992.
- Schank R.C., Abelson, R.: *Sripts, plans, goals, and understanding*. LEA, Hillsdale 1977.
- Schank, R.C.: *Dynamic memory: A theory of reminding and learning in computers and people*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.
- Shotter, J.: *Conversational realities. Constructing life through language*. Sage, London 1993/1996.
- Singer, J.A. – Blagov, P.S.: *Self–defining memories, narrative identity, and psychotherapy. Conceptual model, empirical investigation, and case report*. In: Angus, L.E., McLeod, J. (ed.): *The handbook of narrative and psychotherapy. Practice, theory and research*. Thousand Oaks, London: Sage Publications, 2004, s. 229–246.

Čermák, I. (2006). *Narativně orientovaná analýza*. In M. Blatný (ed.), *Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti*. Praha: Academia, 85-109

Spence, D.P.: *Narrative truth and historical truth. Meaning and interpretation in psychoanalysis*. Norton, New York 1982,

Sternberg, R.J.: *Love is a story. A new theory of relationships*. Oxford University Press, New York 1998.

Strauss–Lévi, C.: *Strukturální antropologie*. Argo, Praha 1957/2006.

Tetlock, P.E., Suedfeld, P.: *Integrative complexity coding of verbal behavior*. In: Antaki, C. (ed.): *Analyzing everyday explanation: A casebook of method*. Sage, London 1988, s. 43–59.

Todorov, T.: *Poetika prózy*. Triáda, Praha 1977/2000.

Turner, V.: „Social dramas and stories about them“. *Critical Inquiry*, 7, 1980, 141–168.

Vogel, D.: „Narrative perspectives in theory and therapy“. *Journal of Constructivist Psychology*, Vol 7, 1994, s. 243–261.

Wagenaar, W.A.: „My memory: A study of autobiographical memory over six years“. *Cognitive Psychology*, 18, 1986, s. 225– 252.

White, H.: *The content of the form. Narrative discourse and historical representation*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 1987.

Wortham, S.: *Narratives in action. A strategy for research and analysis*. Columbia University, New York, London 2001.

Abstrakt

Narativně orientovaná analýza

Příběh je východiskem pro různé typy narativně orientovaných analýz. Psychologicky plausibilní se pro výzkum jeví pojetí příběhu, v němž je kladen důraz na narušení kanonické narativity, na přítomnost „potíže“ či „krize ve vyprávění. Jsou uvedeny některé modely narativní analýzy – korespondeční model, strukturální a funkcionální model. Je také popsán komplexní dimenzionální model analýzy zkoumající příběh v rovině holisticko-obsahové, holisticko-formální, kategoriálně-obsahové a kategoriálně-formální. Spojení narativní analýzy a interpretace vede k začlenění hermenutických principů rozumění jako jsou předporozumění, dialogičnost interpretace, čtení textu a kontextu, identifikace interpretačního vzorce a subtextu

Klíčová slova: příběh; modely narativní analýzy; hermenutická interpretace.

Abstract

Narratively oriented analysis

The story is a bases for different types of narrative oriented analyses. Story as a violated canonical narrativity, is psychologically plausible approach in narrative research. „The trouble“ or „the crisis“ should be present in story telling. Correspondence, structural and functional models of narrative analysis are described. Complex dimensional model of narrative analysis explores story on holistic-content, holistic-form, categorical-content and categorical-form continuum of analysis. Link between narrative analysis and interpretation involves hermeneutic principals of understanding, such as preunderstanding, dialogical interpretation, reading text and context, identification of interpretive pattern and subtext.

Key words: story; models of narrative analysis; hermenutic interpretation.